

KATARZYNA UKLAŃSKA

POCZUCIE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ I RELIGIJNEJ
POLSKICH PARAFIAN WE FRANCJI
NA PODSTAWIE LITERATURY PRZEDMIOTU
I WYNIKÓW BADANIA PILOTAŻOWEGO

W prezentowanym artykule przedstawione zostaną cząstkowe wyniki badania pilotażowego będącego elementem projektu „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji” realizowanego w 2019 r. przez zespół badawczy z Instytutu Nauk Socjologicznych UKSW. Ukazane zostaną również opinie Polaków mieszkających we Francji należących do tamtejszych polskich parafii i ośrodków duszpasterskich. Prezentowana tu tematyka (będąca efektem analizy literatury przedmiotu oraz badań empirycznych) dotyczy poczucia przynależności narodowej i dumy, łączności polskiej kultury z katolicyzmem, sposobów wyrażania patriotyzmu oraz udziału polskich parafii i ośrodków duszpasterskich we Francji w podtrzymywaniu poczucia tożsamości narodowej i religijnej, a także stosunku badanych do tego przekazu. Sformułowana zostanie również odpowiedź na pytanie o poprawność przygotowanego narzędzia badawczego w zakresie tych pytań.

Na wstępie przedstawiony zostanie obraz religijności Polaków oraz związek ich identyfikacji religijnej i narodowej, następnie ukazane zostanie życie organizacyjne emigrantów polskich we Francji, które realizuje się m.in. w parafii. Dalej, po kilku słowach na temat funkcji parafii z perspektywy socjologicznej, zaprezentowane zostaną wyniki badań empirycznych oraz podsumowanie.

1. POLACY I ICH RELIGIJNOŚĆ

Polska jest krajem neutralnym światopoglądowo i religijnie, jednak od czasów szlachectwa katolicyzm towarzyszy polskiej kulturze jako jedna z ważniejszych wartości obok wolności i patriotyzmu¹. W odniesieniu do Polaków mówi się więc o splocie czy przenikaniu tożsamości narodowej i religijnej. Tożsamość można zdefiniować jako „syntezę relacji człowiek–świat, wyznaczoną przez społeczny i kulturowy – czytaj: grupowy – kontekst”². Obejmuje ona wszystkie elementy określające jednostkę: psychiczne, biologiczne, społeczne i ona kształtuje osobowość i biografię społeczną tych jednostek. Na kształt tożsamości wpływają m.in. grupy odniesienia, z którymi jednostki się identyfikują, a takimi grupami są m.in. naród i wspólnota religijna³. Oprócz tego, że religia poprzez swe nakazy dąży do kształtowania określonych postaw i zachowań, to dąży także do tworzenia wybranego modelu społecznego życia, o specyficznych cechach polityczno-ideowych, spełnia rolę kierownika, inicjatora bądź też obrońcy porządku społecznego⁴. Zbiorowości religijne poprzez tworzone przez siebie instytucje kształtują tożsamość religijną u tych, którzy do nich przynależą, i dbają również o wytwory kulturowe o charakterze religijnym, które współtworzą tożsamość narodową⁵. Tożsamość narodowa wiąże człowieka z państwem i opiera się na więzi z terytorium, identyfikacji z ojczyzną ideologiczną⁶. Ta identyfikacja z narodem przejawia się głównie we wspólnocie językowej, wartościach religijnych, symbolach narodowych. I to właśnie religie wiążą się z poczuciem odrębności narodowej, co wyraża się w instytucjonalnej organizacji kształtowanej przez lata.

W tym kontekście interesująca jest m.in. odpowiedź na pytanie o odczuwanie przynależności religijnej i narodowej oraz sposoby ich wyrażania

¹ J. MUCHA, *Polska kultura narodowa jako kultura własna i jako kultura obca. Podsumowanie*, [w:] *Kultura dominująca jako kultura obca. Mniejszości kulturowe a grupa dominująca w Polsce*, red. J. Mucha, Warszawa: Oficyna Naukowa 1999, s. 231, 239.

² T. PALECZNY, *Socjologia tożsamości*, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o.–Oficyna Wydawnicza AFM, s. 20, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/4298/Socjologia_tozsamosci_2009.pdf?sequence=6&isAllowed=y [dostęp: 11.01.2022].

³ M. LIBISZOWSKA-ŻÓŁTKOWSKA, *Religia jako determinanta tożsamości studentów i konwertytów*, [w:] *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Socjologiczne studium przypadków*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, Warszawa: Wydawnictwo Difin 2009, s. 50-51.

⁴ H. MIELICKA, *Kontekst religijny zachowań społecznych jako paradygmat globalizacji*, [w:] *Religia i religijność w warunkach globalizacji*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2007, s. 392-393.

⁵ L. DYCZEWSKI, *Tożsamość religijna*, [w:] *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 13.

⁶ T. PALECZNY, *Socjologia tożsamości*, s. 51.

przez Polaków mieszkających we Francji. Szczególnego znaczenia pytanie to nabiera w społeczeństwach ponowoczesnych, w których trwałe struktury tożsamości jednostek są dekonstruowane⁷. Tożsamość jednostek, szczególnie religijna i narodowa, jest tu narażona na wpływy kultowe, a przez to staje się bardziej elastyczna i mniej trwała. Tożsamości te ulegają transformacjom, mogą się również zmieniać sposoby ich wyrażania.

Zatem jak wygląda aktualnie przywiązanie Polaków do katolicyzmu? W większości określają się oni jako wierzący katolicy. Od końca lat 90. do 2018 r. deklaracje wiary katolickiej wahały się od 92% do 97% (w tym także głęboko wierzący ok. 10%)⁸. Z kolei poziom praktykowania religijnego jest na niższym poziomie – od 1997 r. do 2005 r. poziom praktyk dochodził do 60%, natomiast w latach 2005-2013 zaczął się obniżać i wśród tych, którzy przynajmniej raz w tygodniu praktykują, spadł z 58% do 50%. Coraz więcej jest osób niepraktykujących wcale i praktykujących nieregularnie. Zatem, ogólnie rzecz biorąc, Polacy w zdecydowanej większości deklarują swą przynależność do wyznania katolickiego, praktykują już znacznie rzadziej, a ich przekonania moralne i doktrynalne są często wybiórcze⁹, zlaicyzowane i mają charakter synkretyczny¹⁰. Ponadto, tak ze względów religijnych, jak i historyczno-politycznych w Polsce mieliśmy i mamy do czynienia z silnym wpływem Kościoła katolickiego na wiele sfer życia społecznego. Początek tego procesu wiąże się z zaborami i z poszukiwaniem w instytucjonalnym Kościele wsparcia w dążeniach narodowych i wolnościowych¹¹. W 1989 r. Kościół katolicki cieszył się poparciem wśród ponad 80% Polaków (wówczas opozycja wraz Lechem Wałęsą nie miała takiej akceptacji)¹². Jednak już kolejne lata w nowym, otwartym systemie politycznym, wpływ wzorców kultury zachodniej, w większości konsumpcyjnej, a także poszukiwanie miejsca dla religii w przestrzeni publicznej, pokazały, że Kościół nie może już liczyć na tak wysokie poparcie społeczne (w 1993 r. aprobata dla jego

⁷ Tamże, s. 8.

⁸ *Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego*. Komunikat z badań CBOS. nr 147/2018, s. 1, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_063_20.PDF [dostęp: 20.05.2020].

⁹ A. POTOCKI, *O Kościele także socjologicznie*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2017, s. 132.

¹⁰ *Kanon wiary Polaków*. Komunikat z badań CBOS, nr 29/2015, s. 8, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2015/K_029_15.PDF [dostęp: 20.05.2020].

¹¹ I. BOROWIK, *Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce*, Kraków: Wydawnictwo UJ 1997, s. 69-71.

¹² *Kościół w III Rzeczypospolitej*. Komunikat z badań CBOS nr BS/78/99, s. 1-3, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1999/K_078_99.PDF [dostęp: 20.05.2020].

działań wynosiła już niecałe 40%)¹³. Ważną rolę dla Polaków odgrywają również niektóre niereligijne elementy katolickiej kultury religijnej, które tworzą polską tradycję chrześcijańską, np. związaną z obchodzeniem śniadania wielkanocnego czy wieczery wigilijnej¹⁴.

W świadomości społecznej, a niejednokrotnie i w sferze publicznej, można spotkać się ze zbitką pojęciową „Polak-katolik”. Nie chodzi tu jedynie o wspomniane powyżej statystyczne dane. To określenie stało się także przedmiotem analizy socjologicznej, która odnosiła się do związku polskiej wspólnoty religijnej i narodowej¹⁵. Jego istotą jest wspieranie identyfikacji narodowej przez religię i odwrotnie, co z kolei wyraża się m.in. w obecności religii w przestrzeni publicznej. Istota zjawisk religijnych i etnicznych jest bardzo zbliżona, więc ich formy są podobne, a same zjawiska współzależne¹⁶. Mamy więc do czynienia ze wzajemnym podtrzymywaniem i wzmacnianiem uczuć narodowych i religijnych, a także z umacnianiem działań niepodległościowych, zapewnieniem ciągłości praktyk religijnych i podejmowaniem działalności społecznej przez instytucję Kościoła katolickiego. Ten związek obu identyfikacji ma historyczne podłoże i sięga okresu zaborów, a jego znaczenie szczególnie ujawniało się w trudnych momentach dla narodu polskiego, aż do chwili odzyskania wolności w 1990 r. W czasie zaborów katolicyzm był ważny dla narodu, ponieważ oznaczał identyfikację odmienną od zaborców¹⁷. Wówczas Kościół umożliwiał kultywowanie i przekazywanie wartości religijnych i narodowych, a uczestnictwo Polaków w zgromadzeniach religijnych integrowało wspólnotę i było wyrażeniem niechęci wobec zaborców¹⁸. Kościół stał po stronie narodu i podobnie jak on był represjonowany przez zaborców¹⁹. Z kolei w okresie II wojny światowej katolicyzm i jego

¹³ Tamże, s. 3.

¹⁴ J. BANIĄK, *Kultura religijna*, [w:] *Leksykon socjologii religii*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, Warszawa: Verbinum 2004, s. 212.

¹⁵ K. KOSELA, *Polak-katolik. Splątana tożsamość*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2003, s. 7; M. GRABOWSKA, *Kościół w Polsce – punkt zwrotny*, „Więź” 33(1990), nr 5-6, s. 29-47; S. SIEKIERSKI, *Kulturotwórcze funkcje parafii katolickich w społecznościach lokalnych w świetle pamiątek*, Warszawa: Wydawnictwo UW 1995, s. 141.

¹⁶ G. BABIŃSKI, *Etniczność i religia – formy, płaszczyzny i poziomy powiązań*, [w:] *Etniczność a religia*, red. A. Posern-Zieliński, Poznań: Wydawnictwa Poznańskie 2003, s. 10.

¹⁷ K. KOSELA, *Polak-katolik*, [w:] *Leksykon socjologii religii. Zjawiska – badania – teorie*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, Warszawa: Verbinum 2004, s. 297.

¹⁸ W. KLIMSKI, *Religijność i patriotyzm – aktualność relacji*, [w:] *Cooltura nocą. Europejska Noc Muzeów w Warszawie 2018*, red. M. Kawińska M., S.H. Zaręba, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne 2018, s. 127.

¹⁹ J. MAJKA, *Historyczno-kulturowe uwarunkowania katolicyzmu polskiego*, [w:] *Socjologia religii. Wybór tekstów*, red. F. Adamski, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1984, s. 252.

wartości były bronione wraz z wartościami narodowymi zarówno przez wiernych, jak i duchowieństwo, a zdrada jednych wartości oznaczała zdradę tych drugich²⁰. W powojennym systemie totalitarnym w kraju nastały trudne czasy i dla osób identyfikujących się z katolicyzmem, i dla samego Kościoła katolickiego (od 1947 r.), który był wspierany przez działania Polaków, takie jak np. manifestowanie uczuć religijnych czy narodowych²¹. Rozpoczął się czas zagrożenia dla religii i jej instytucji, a także dla polskości²². W późniejszym czasie pojawiła się „Solidarność” jako ruch społeczny, która wyraźnie łączyła postulaty narodowe z wyznaniem katolickim²³. Kościół angażował się również w pomoc Polakom o charakterze materialnym, edukacyjnym i społecznym²⁴.

Wspominając o splocie obu tych identyfikacji – religijnej i narodowej – nie można pominąć ważnych postaci, które także wpływały na kształt polskiego katolicyzmu i na samych Polaków: ks. Jerzego Popiełuszki i papieża Jana Pawła II. Ksiądz Popiełuszko funkcjonował jako bohater narodowy w sferze *profanum* i jako święty w sferze sakralnej²⁵. Jego zaangażowanie w obronę człowieka i ojczyzny miało charakter religijny, choć było przez władze odczytywane jako polityczne. Papież Jan Paweł II był najpełniejszym uosobieniem wartości istotnych w polskiej kulturze, a jego biografia współgrała z martyrologią narodu polskiego i wreszcie to on był spełnieniem romantycznego proroctwa Juliusza Słowackiego i Adama Mickiewicza²⁶. Był dla Polaków ikoną wartości religijnych i narodowych. To był „Nasz Papież”, jak często mówili o nim rodacy, przez co identyfikowali go jako Polaka, jako „jednego z nas” o tych samych korzeniach kulturowych, historycznych i religijnych, znającego całą niedolę tego umęczonego narodu, tego, który pełni teraz ważny urząd, niejako łączący ziemię z niebem, prawdziwy „Syn tej ziemi”²⁷. Cały pontyfikat, szczególnie za czasów PRL, pokazywał jego silne zaangażowanie w sprawy zniewolonej ojczyzny.

²⁰ Tamże, s. 253.

²¹ Ł. KAMIŃSKI, *Państwo-Kościół w latach 1944-1956*, [w:] *Spoleczeństwo – państwo – Kościół. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Szczecin 15-16.04.2000*, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin: Wydawnictwo Zachodniopomorskie 2000, s. 13.

²² B. DOMAGAŁA, *Polskość i katolicyzm w modernizującej się Polsce. Analiza wyników badań i dyskursów publicznych*, [w:] *Kulturowe analizy patriotyzmu*, red. K. Kulikowska, C. Obracht-Prondużyński, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra 2015, s. 86.

²³ Tamże, s. 88.

²⁴ W. KLIMSKI, *Religijność i patriotyzm*, s. 129.

²⁵ B. DOMAGAŁA, *Polskość i katolicyzm*, s. 88.

²⁶ K. UKLAŃSKA, *Życie po życiu. Studium socjologiczne pośmiertnych ról Jana Pawła II*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2018, s. 8.

²⁷ Tamże, s. 311.

Konkludując, należy zauważyć, że choć deklaracje religijności Polaków pozostają na stosunkowo wysokim poziomie, to zauważalny jest wpływ procesów modernizacyjnych, co skutkuje odsuwaniem się ludzi od Kościoła instytucjonalnego i relatywizmem moralnym²⁸. Pamięć o Janie Pawle II w kilkanaście lat po jego śmierci wciąż jest żywa, ale jego nauczaniem w swym życiu kieruje się tylko część jego rodaków (45%)²⁹. Gdy więc Polacy wyjeżdżają za granicę, szczególnie do krajów zlaicyzowanych, i tam się osiedlają, wpływ instytucji Kościoła katolickiego na ich życie i kultura religijna zdecydowanie maleje. W związku z tym ich postawy mogą się również różnić od tych, jakie mieli w Polsce. Proste ludowe przysłowie „z kim przystajesz, takim się stajesz” może się tutaj w pełni realizować.

2. POLACY WE FRANCJI

Polonia francuska jest jedną z najliczniejszych w Europie³⁰. Szacuje się, że obecnie Polaków mieszkających we Francji jest między 800 tys. a 1 mln³¹. Największa emigracja do Francji nastąpiła w okresie dwudziestolecia międzywojennego, ale także wcześniej, bo po obydwu największych powstaniach XIX w. – listopadowym i styczniowym oraz przed I wojną światową. Również po II wojnie światowej do Francji napłynęło sporo Polaków. Główne powody tych emigracji miały charakter zarobkowy, ale należy pamiętać i o powodach politycznych. Współczesna emigracja ma podłoże głównie ekonomiczne i bywa określana „ucieczką do..., do bycia obywatelami, do nowych możliwości, do godnej płacy na własną rękę”³².

Polonia francuska od początku miała znaczenie zarówno pod względem liczbowym, jak i kulturowym. Obrazuje to wielość organizacji polskich i polonijnych. Organizacje te, nie tylko z resztą we Francji, zazwyczaj powoływane były do życia przez tych, którzy wyjeżdżali z Polski z powodów pozatekonicznych, z kolei ich członkami stawali się głównie polscy emigranci

²⁸ J. MARIĄŃSKI, *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Studium socjologiczne*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2017, s. 193.

²⁹ *Pamięć o Janie Pawle II ciągle żywa*. Komunikat z badań CBOS nr 135/2018, s. 2, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_135_18.PDF [dostęp: 20.05.2020].

³⁰ R. DZWONKOWSKI, W. ŚLADKOWSKI, *Polonia francuska*, [w:] *Polonia w Europie*, red. B. Szydłowska-Cegłowa, Poznań: PAN ZBN 1992, s. 365.

³¹ N. POCHROŃ, *Polacy we Francji – przyczyny i kształt polskiej emigracji*, <https://www.ifrancja.fr/polacy-we-francji-przyczyny-i-ksztalt-polskiej-emigracji/> [dostęp: 11.01.2022].

³² B. GRABOWSKA, *Poczucie tożsamości Polaków na emigracji*, „Освітлогія” 2016, nr 15, s. 132.

ekonomiczni³³. Jedną z ich funkcji pozostaje integracja Polaków na obczyźnie. Główny Urząd Statystyczny odnotowuje w swej bazie istnienie we Francji w latach 1804-2018 aż 401 organizacji i ośrodków polskich i polonijnych, w tym m.in. stowarzyszeń, wydawnictw, bibliotek, instytucji oświatowych, fundacji, zespołów artystycznych, cmentarzy, parafii i zgromadzeń zakonnych³⁴. Według GUS do tych najstarszych i jeszcze w roku 2018 obecnych lub wciąż prowadzących swą działalność należą m.in. Cmentarz Père-Lachaise (od 1804 r.), Polskie Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu (od 1832 r.), księgarnia Polska w Paryżu (od 1833 r.), a także Biblioteka Polska w Paryżu (od 1836 r.)³⁵. Należy do nich także Polska Misja Katolicka (PMK) we Francji utworzona w 1922 r.³⁶

Każdy kraj prowadzi swoją, często różniącą się np. w obrębie Europy, politykę wobec imigrantów. Model francuski umożliwiał Polakom zarówno podtrzymywanie swej odrębności kulturowej, jak i zachęcał ich do asymilacji³⁷. Ten ostatni proces udało się zrealizować jednak tylko w niewielkim stopniu, co sprzyjało trwałości polonijnych struktur organizacyjnych³⁸. Polacy we Francji albo więc stawali się Francuzami polskiego pochodzenia, albo pozostawali Polakami w swej tożsamości i życiu organizacyjnym, którzy jedynie integrują się z Francuzami. W latach 80. XX w. we Francji mieszkało trzecie pokolenie emigrantów z Polski, a ich status zawodowy i edukacyjny był znacznie wyższy od statusu ich dziadków³⁹. Wówczas Wspólnota Polsko-Francuska deklarowała, że stanowi część narodu francuskiego, która odczuwa silną więź z krajem pochodzenia jako źródłem polskiej kultury. Przejawiało się to przede wszystkim w kultywowaniu polskich rocznic narodowych oraz świąt religijnych. G. Babiński podkreśla, i warto jego uwagę tu przytoczyć, że organizacje polonijne powstawały, bo takie było zapotrzebowanie polskich emigrantów, powstawały i przeobrażały się ze względu na świadomość

³³ G. BABIŃSKI, *Uwarunkowania przemian organizacji polonijnych w Europie i Ameryce*, [w:] *Polonia w Europie*, red. B. Szydłowska-Cegłowa, Poznań: PAN ZBN 1992, s. 79.

³⁴ GUS zaznacza, iż baza nie może być traktowana jako „pełny i aktualny spis organizacji oraz instytucji polskich i polonijnych na świecie. Baza GUS, *Baza organizacji i instytucji polskich i polonijnych za granicą*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/polonia-i-polacy-w-swiecie/baza-organizacji-i-instytucji-polskich-i-polonijnych-za-granica,2,3.html> [dostęp: 14.05.2020].

³⁵ R. DZWONKOWSKI, W. ŚLADKOWSKI, *Polonia francuska*, s. 365.

³⁶ M. BRUDZISZ, *Stan badań nad dziejami Polskiej Misji Katolickiej we Francji*, [w:] *W kręgu badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym. Istota i metodologia*, red. S. Zych, B. Walicki, Lublin: Ośrodek Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym 2015, s. 323.

³⁷ G. BABIŃSKI, *Uwarunkowania przemian*, s. 81.

³⁸ Tamże, s. 82.

³⁹ R. DZWONKOWSKI, W. ŚLADKOWSKI, *Polonia francuska*, s. 366.

narodową Polonii i powiązania z Polską, a nie po to, by ułatwić przystosowanie się do nowego środowiska⁴⁰. Do takich organizacji należą m.in. parafie. We Francji są one zorganizowane w ramach Polskiej Misji Katolickiej powołanej przez polskich emigrantów, osoby świeckie silnie związane z polską kulturą⁴¹. W 1987 r. duszpasterstwo polonijne było prowadzone w 68 parafiach w ramach pięciu dekanatów⁴². Dodatkowym wsparciem były również zakony męskie i żeńskie. W latach 90. działalność Polonii we Francji w ramach organizacji straciła na znaczeniu, a za najbardziej trwałą strukturę organizacyjną uznaje się właśnie polskie parafie, których wówczas było 70⁴³. Aktualnie, jak podaje PMK, we Francji jest 71 ośrodków polskiego duszpasterstwa, 146 punktów, gdzie odprawiana jest msza św. w języku polskim⁴⁴. Jeśli chodzi o parafie francuskie, należy pamiętać, że w XX w. ich liczba ciągle malała, a parafie łączono lub likwidowano, co wiązało się z coraz mniejszą liczbą księży i wiernych⁴⁵. W szerszym oglądzie był to znak, że katolicyzm i jego wpływy we Francji słabną. Tym samym stawała się ona krajem coraz bardziej zlaicyzowany, co nie pozostaje obojętne także i dla emigrantów przywiązanych do katolicyzmu.

Cechą charakterystyczną w polonijnym życiu organizacyjnym jest m.in. odtwarzanie na emigracji tych samych struktur, które znane były emigrantom z kraju ojczystego – przede wszystkim są to parafie i szkoły parafialne⁴⁶. Zakres ich działalności niejako automatycznie się poszerzał, a więc wychodził poza funkcje czysto religijne, i tak parafie na obczyźnie stawały się też ośrodkami wzajemnej pomocy, pośrednictwa pracy, wynajmu mieszkań czy miejscem skupiającym społeczność emigrantów⁴⁷.

⁴⁰ G. BABIŃSKI, *Uwarunkowania przemian*, s. 82.

⁴¹ *Polska Misja Katolicka (PMK) we Francji*, <https://mission-catholique-polonaise.pl/pmk> [dostęp: 15.07.2020].

⁴² B. KOŁODZIEJ, *Duszpasterstwo i życie religijne Polonii*, [w:] *Polonia w Europie*, red. B. Szydłowska-Cegłowa, Poznań: PAN ZBN 1992, s. 140.

⁴³ R. DZWONKOWSKI, W. ŚLADKOWSKI, *Polonia francuska*, s. 367.

⁴⁴ *Polska Misja Katolicka (PMK) we Francji*, <https://mission-catholique-polonaise.pl/pmk>, [dostęp: 11.01.2022].

⁴⁵ A. WYSOCKI, *Dynamika zmian w parafii a jej elementy istotne*, Warszawa: Wydawnictwo UKSW 2019, s. 202, 209.

⁴⁶ G. BABIŃSKI, *Uwarunkowania przemian*, s. 85.

⁴⁷ Tamże, s. 86.

3. WOKÓŁ ZAGADNIENIA FUNKCJI PARAFII I WIĘZI Z PARAFIĄ

Oprócz zasadniczej roli parafii jako instytucji kościelnej, będącej elementarną formą urzeczywistnienia się Kościoła, zwraca się uwagę na funkcje ekstensywne (społeczne, uzupełniające)⁴⁸. W ramach podstawowych funkcji wymieniamy takie, jak przepowiadanie Słowa Bożego, funkcja liturgiczna i charytatywna, jednoczenia wiernych z diecezją i Kościołem powszechnym. Funkcja ekstensywna wiąże się z angażowaniem się Kościoła w różne sfery życia i aktywności człowieka – wychowanie, oświatę, opiekę, politykę, gospodarkę⁴⁹. Postulowano także zaktualizowanie funkcji ekstensywnych, dodając np. takie, jak funkcje humanizacyjne, które polegają m.in. na eksponowaniu wartości narodowych, takich jak patriotyzm⁵⁰. Parafia zatem to instytucja, która stanowi łącznik między jednostką a wspólnotą religijną i która kształtuje postawy moralne oraz patriotyczne jej członków zgodnie z systemem normatywnym Kościoła⁵¹. Szczególnie dziś ma doniosłe znaczenie dla transmisji wartości kulturowo-obyczajowych, gdy socjologowie obserwują rozpad społeczności lokalnych jako tych, które pierwotnie takie zadania pełniły⁵². Z kolei poza granicami państwa parafie pełnią funkcję integrującą Polaków, na co zwracał uwagę S. Siekierski, analizując w swej pracy badawczej pamiętniki⁵³.

Parafia to wciąż istotne środowisko wychowawcze, choć jej wpływ, szczególnie na młode pokolenie, został zredukowany⁵⁴. Jak się okazuje, więź Polaków ze swoimi parafiami, choć żywa, to jednak jest słabsza niż kilka lat wcześniej. W latach 1994-2005 według badań CBOS 78%-80% badanych (w tym odpowiedzi zdecydowane) żywiło poczucie przynależności do swej parafii i więzi z nią⁵⁵. W 2005 r. 77% deklarowało, że uczestniczy w obrzędach

⁴⁸ E. FIRLIT, *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium socjologiczne*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa 1998, s. 41.

⁴⁹ F.W. WAWRO, *Kobieta w parafii i w życiu społecznym według oczekiwań Kościoła*, „Roczniki Nauk Społecznych” 26(1998), nr 2, s. 97.

⁵⁰ R. KAMIŃSKI, *Funkcje parafii*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1984, nr 7-8, s. 216-220; TENŻE, *Funkcje tradycyjne i nowe parafii*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32(1985), z. 6, s. 60-62.

⁵¹ W. KLIMSKI, *Parafia jako środowisko wychowania moralnego*, [w:] *Leksykon socjologii moralności*, red. J. Mariański, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2015, s. 538.

⁵² A. POTOCKI, *Parafia – podmiotem i miejscem katechezy*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 5(2006), nr 2, s. 91.

⁵³ S. SIEKIERSKI, *Kulturotwórcze funkcje*.

⁵⁴ A. POTOCKI, *Parafia – podmiotem*, s. 84.

⁵⁵ *Co łączy Polaków z parafią?* Komunikat z badań CBOS. nr BS/49/2005, s. 7, 8, 11, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_049_05.PDF [dostęp: 20.05.2020].

religijnych w swojej parafii, a 41% badanych uczestniczyło przynajmniej w jednym z działań społecznych realizowanych przez parafię (np. imprezy kulturalne, pomoc rzeczowa). Jednak w latach 2005-2014 r. obserwowany był spadek Polaków praktykujących w swej parafii – z 77% w 2005 r. do 66% w 2014 r. (dzieje się to przede wszystkim na rzecz osób praktykujących odświętnie, np. z okazji czyjegós pogrzebu, lub niepraktykujących wcale)⁵⁶. Zmalało również poczucie więzi z parafią – z 79% (w 2005 r.) do 66% (w 2014 r.). W okresie tym widoczny był również powolny spadek odsetka osób, które działały na rzecz parafii (dobrowolnie i nieodpłatnie) – od 34% (w 2005 r.) do 31% (w 2014 r.). Cykliczne badania CBOS dowodzą także, że życie religijne w parafiach osłabło. Świadczą o tym odpowiedzi na pytanie o obecność w parafii wspólnot religijnych (np. Wspólnota Żywego Różańca), organów parafialnych (rada ekonomiczna), kół i poradni. W latach 2005-2014 widoczny był spadek odpowiedzi potwierdzający istnienie tych mikrostruktur, wzrost odpowiedzi negatywnych i odpowiedzi „trudno powiedzieć”⁵⁷. W przypadku parafii na obczyźnie rozluźnienie tych więzów również może być zauważalne.

Jeśli chodzi o parafie poza granicami kraju skupiające emigrantów, ich szczególne zadania polegają na transmisji wartości kulturowych i narodowych. W parafii organizowana jest także pomoc charytatywna oraz powstają polskie szkoły i rozmaite organizacje⁵⁸. Duszpasterz na obczyźnie ma za zadanie podtrzymywanie więzi emigrantów z ojczyzną, przekazywanie wartości i uczuć patriotycznych, które łączą ich z Polakami w kraju. I tak w przeszłości to parafie stanowiły ośrodki podtrzymujące polskość i tradycję i dbające o więź z Polską i językiem polskim⁵⁹. A zatem do ważnych zadań duszpasterza na emigracji zalicza się nie tylko troska o dobro duchowe Polaków za granicą, ale również o „zachowanie przez nich wszystkich wartości kulturowych i społecznych wyniesionych z ojczystego kraju”⁶⁰.

⁵⁶ *Spoleczna percepcja rzeczywistości parafialnej*. Komunikat z badań CBOS nr 163/2014, s. 4, 10, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_163_14.PDF [dostęp: 20.05.2020]; *Lokalna parafia – jej społeczne znaczenie i funkcje*, Komunikat z badań CBOS nr 158/2014, s. 16, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_158_14.PDF [dostęp: 20.05.2020].

⁵⁷ *Spoleczna percepcja*, s. 2,10.

⁵⁸ B. KOŁODZIEJ, *Duszpasterstwo i życie*, s. 118.

⁵⁹ Tamże, s. 143.

⁶⁰ Tamże, s. 118.

4. METODOLOGIA BADANIA PILOTAŻOWEGO

Przeprowadzone pilotażowe badanie ilościowe stanowi część projektu „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji” realizowanego przez zespół badawczy z Instytutu Nauk Socjologicznych UKSW. Przedmiotem całego projektu badawczego był przekaz wartości religijno-kulturowych wśród Polaków mieszkających we Francji za pośrednictwem polskiego duszpasterstwa w tym kraju. Jednym z problemów podjętych w badaniu było poczucie tożsamości religijnej i narodowej wśród Polaków mieszkających we Francji, co znalazło odzwierciedlenie w pytaniach badawczych o poczucie związku Polaków mieszkających we Francji z polskością, o to czy ich pochodzenie stanowi dla nich powód do dumy, czy poprzez katolicyzm identyfikują się z polskością oraz czy i w jaki sposób wyraża się patriotyzm, a także jaki jest w tym udział polskich parafii we Francji. W związku z tym problemem sformułowane zostały 3 hipotezy robocze. Ich podłoże stanowi analiza literatury przedmiotu oraz empirycznych badań zastanych przeprowadzona w powyższych częściach tego artykułu. Pierwsza hipoteza zakłada, że Polacy mieszkający we Francji identyfikują się przede wszystkim z polską narodowością i są dumni ze swego pochodzenia. Emigracja bowiem sprzyja identyfikacji z krajem pochodzenia ze względu na odległość przestrzenną i psychiczną oraz idealizowaniu go. Stąd na emigracji poczucie dumy ze swego kraju może być znacznie silniejsze. Druga hipoteza: Polacy dostrzegają łączność katolicyzmu i kultury polskiej, ale nie uważają, że parafie to miejsce na promowanie treści o charakterze narodowym. Ostatnia hipoteza dotyczyła tego, że zachowania patriotyczne w opinii Polonii francuskiej mają charakter świecki i religijny, ale religijne sposoby wyrażania patriotyzmu nie są wśród niej popularne. Podstawą obu hipotez jest opisana wcześniej socjologiczna koncepcja „Polaka-katolika” oraz świadomość społeczna Polaków na temat łączności historycznej i kulturowej katolicyzmu i polskości. Istotne, że parafia na emigracji to miejsce, w którym dzieją się ważne sprawy z życia jednostki, rodziny i wspólnoty⁶¹, uprawnione jest także poszukiwanie w jej aktywności przekazu wartości religijnych i patriotyczno-narodowych. Z drugiej strony, popularne są przekonania społeczne o tym, że instytucje religijne ze swymi organami nie powinny angażować się w politykę, a więzi z parafią uległy osłabieniu. Ponadto, ważnym

⁶¹ W.I. THOMAS, F. ZNANIECKI, *Chłop polski w Europie i Ameryce*, t. 1. *Organizacja grupy pierwotnej*, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1976, s. 221.

aspektem jest tu laickość Francji oraz procesy sekularyzacji zachodzące we współczesnych społeczeństwach.

Aby zweryfikować narzędzie badawcze (kwestionariusz ankiety on-line) pod kątem jego operacjonalizacji, logiki, języka, typu i kontekstu pytań, konstrukcji narzędzia, ale także by rozeznąć się w problemach technicznych i organizacyjnych badania⁶², został w 2019 r. przeprowadzony pilotaż wśród polskich parafian mieszkających na terenie Francji. Nasze obawy budził też zdalny sposób zbierania danych, który wymuszony został przez ograniczone środki finansowe i możliwości logistyczne. Tutaj zaprezentowane zostaną wyniki tego badania w zakresie opisanego wyżej problemu badawczego, a na końcu artykułu sformułowana będzie też odpowiedź na pytanie o poprawność przygotowanego narzędzia badawczego w zakresie tych pytań.

Nasze badanie pilotażowe zostało zrealizowane na nielosowanej próbie kilkudziesięciu respondentów⁶³ wśród Polaków mieszkających we Francji, którzy uczęszczali lub pozostawali w łączności z polskimi ośrodkami duszpasterskimi⁶⁴. Zatem nie jest ono reprezentatywne i istotne statystycznie, a co za tym idzie w tekście będą zaprezentowane tylko wykresy oraz tabele prezentujące częstość występowania danej cechy, a nie pogłębiona analiza statystyczna. Uzyskane wyniki, które zostaną poniżej przedstawione i skomentowane odnoszą się tylko i wyłącznie do respondentów, nie mogą więc stanowić podstaw do uogólnienia wniosków na populację emigrantów polskich we Francji.

Operat badania stanowiło 70 polskich parafii i ośrodków duszpasterskich z Polskiej Misji Katolickiej, z czego w badaniu pilotażowym wzięło udział 3: parafia pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Paryżu, parafia pw. św. Genowefy w Paryżu, parafia pw. Św. Trójcy w Lionie. Zostały wybrane ze względu na swój wielkomijski charakter i tym samym duże zróżnicowanie społeczno-demograficzne, a także ze względu na największą liczebność parafian z Polski.

Badanie przeprowadzono metodą ilościową, zastosowano sondaż badający opinie i postawy respondentów z wykorzystaniem kwestionariusza an-

⁶² L.A. GRUSZCZYŃSKI, *Badania pilotażowe*, [w:] *Badania empiryczne w socjologii. Wybór tekstów*, t. 1, oprac. M. Malikowski i M. Niezgoda, WSSG, Tyczyn: WSSG 1997, s. 331; A. SUŁEK, *Sondaż polski*, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2001, s. 143; K. GRZESZKIEWICZ-RADULSKA, *Metody badań pilotażowych*, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2012, nr 42, s. 115.

⁶³ K. GRZESZKIEWICZ-RADULSKA, *Metody badań pilotażowych*, s. 115.

⁶⁴ E. BABBIE, *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz, M. Bucholc, P. Gadomski i in. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2007, s. 282.

kiety⁶⁵. Ten ostatni został zamieszczony na stronie internetowej przy wykorzystaniu oprogramowania *LimeSurvey*. Zastosowano więc technikę CAWI (*Computer Assisted Web Interview*), co oznacza, iż respondenci mieli do niego dostęp dzięki linkowi, który wysyłany był przez duszpasterzy pocztą elektroniczną do parafian oraz poprzez spisanie linku z ulotek informacyjnych rozłożonych w kościołach. O samym badaniu parafian informował duszpasterz w trakcie mszy św. i nabożeństw. Co za tym idzie, zachowana była pełna anonimowość w badaniu, bowiem badacze nie wysyłali kwestionariusza bezpośrednio na adresy mailowe respondentów, a duszpasterz będący w pewnym sensie „pośrednikiem” nie miał dostępu do elektronicznej bazy, do której służyłyby wszystkie zapisane wyniki z poszczególnych kwestionariuszy ankiety.

Ostatecznie do badania pilotażowego zakwalifikowano 65 kwestionariuszy. Charakterystyka społeczno-demograficzna respondentów prezentuje się jak niżej. Respondenci, którzy wzięli udział w badaniu, to przede wszystkim osoby w wieku 35-44 lata (33,9%), najmniejszą część stanowili najstarsi (3,6%) oraz najmłodsi (3,6%). Osoby w wieku 25-34 lata to 12,5% badanych, a respondenci w wieku 45-54 lat i 55-64 lata odpowiednio 19,6% i 26,8%. W badaniu wystąpiła nadreprezentacja kobiet – stanowiły one 85,7% ankietowanych. Rozkład ze względu na stan cywilny był następujący: osoby będący w związku małżeńskim – 62,5%, kawaler/panna – 16,1%, owdowiali – 12,5%, rozwodnicy – 5,4%, związki niesformalizowane – 3,6%. Większość stanowiły osoby z wyższym wykształceniem magisterskim – 42,9%, dalej osoby z wykształceniem licencyjnym lub inżynierskim – 14,3%, z wykształceniem średnim – 21,4%, pomaturalnym lub policealnym – 16,1%, zasadniczym zawodowym – 5,4%. Ponad 2/3 badanych pracowało zawodowo – 64,3%, następnie emeryci stanowili – 12,5%, bezrobotni – 5,4%, renciści – 3,6%, uczniowie i studenci – 1,8%, brak odpowiedzi – 12,5%. Jeśli chodzi o staż emigracyjny, rozkład był następujący: powyżej 21 lat – 44,6%, 16-20 lat – 16,1%, 11-15 lat – 14,3%, 6-10 lat – 16,1%, do 5 lat – 8,9%.

5. PREZENTACJA WYNIKÓW BADAŃ

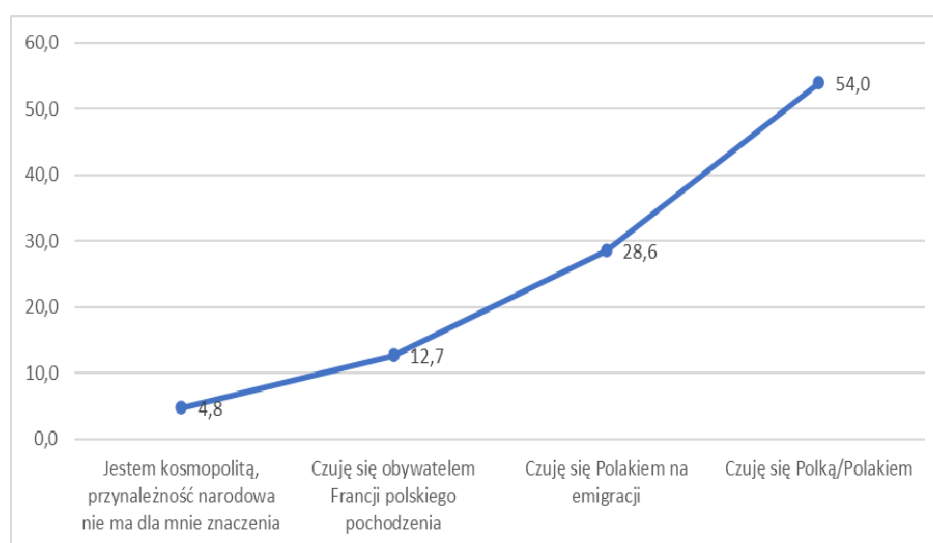
Odpowiedzi na niektóre pytania z badania pilotażowego porównane zostaną z wynikami badań realizowanymi cyklicznie przez Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS) wśród Polaków w kraju. Pozwoli to na, oczywiście

⁶⁵ Tamże, s. 268-269.

w ograniczonym stopniu i pamiętając o tym, że nasze badanie nie jest reprezentatywne, porównanie opinii i postaw do poszczególnych zmiennych wśród Polaków na obczyźnie i w kraju.

Respondenci zostali zapytani o poczucie przynależności narodowej. Poniższy wykres prezentuje rozkład odpowiedzi na ten temat.

Wykres 1. Poczucie przynależności narodowej wśród respondentów (%) (N=63)

Źródło: Badanie pilotażowe „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji”

Nieco ponad połowa ankietowanych (54%) czuje się związana z polską narodowością. Blisko 30% respondentów wyraziło przekonanie o poczuciu bycia Polakiem na emigracji (28,6%). Znacznie mniej, bo 12,7% respondentów ma poczucie, że jest obywatelem Francji o polskim pochodzeniu, a niewielki odsetek badanych (4,8%) nie przypisuje żadnego znaczenia do przynależności narodowej i uważa się za kosmopolitę. Wyniki zdają się potwierdzać wspomnianą wcześniej tezę G. Babińskiego, że w przypadku badanej emigracji polskiej we Francji w niewielkim stopniu zasymilowała się ona, a żywe i silne jest jej poczucie związku z polskością.

W tabeli 1 przedstawione zostały odpowiedzi badanych odnośnie do ich poczucia dumy oraz wstydu z przynależności narodowej oraz ich przekonanie odnośnie do tego, czy katolicyzm stanowi element kultury polskiej.

Tabela 1. Poczucie dumy oraz stosunek do katolicyzmu jako elementu polskiej kultury wśród respondentów (%) (n=63)

Kategorie odpowiedzi	Zdecydowanie zgadzam się	Raczej zgadzam się	Raczej nie zgadzam się	Zdecydowanie nie zgadzam się	Nie mam zdania	Ogółem
Jestem dumny z bycia Polką/Polakiem	82,5	14,3	0	0	3,2	100,0
Wstydę się polskiego pochodzenia	0	1,6	0	95,2	1,6	100,0
Katolicyzm (religijność katolicka) jest elementem polskości (polskiej kultury i dziedzictwa)	69,8	25,4	1,6	1,6	1,6	100,0

Źródło: Badanie pilotażowe „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji”

Zdecydowana większość ankietowanych (96,8%) szczyci się z faktu bycia Polakiem – bezwzględnie jest o tym przekonanych 82,5%, a tych słabiej przekonanych 14,3%. Ci, którzy prezentują przeciwny pogląd i wstydzą się swego pochodzenia, stanowią 1,6% badanych. Podobne kwestię porusza cyklicznie CBOS, badając Polaków mieszkających w kraju, jednak pytanie brzmi nieco inaczej: „Czy i jak często zdarza się, że odczuwa Pan(i) dumę z tego, że jest Pan(i) Polakiem/Polką?” (CBOS 2018b: 2). Dla porównania warto przytoczyć tu wyniki tych badań. Otóż wśród respondentów w kraju poczucie dumy jest nieco słabsze niż u Polaków znajdujących się na obczyźnie – skumulowane odpowiedzi „bardzo często” i „często” wskazują na 60% w 2010 r., 72% w 2016 r. i 71% w 2018 r. odczuwających dumę ze swej przynależności narodowej. To, co rzuca się w oczy, to oczywisty wzrost w ciągu 8 lat. Uszczegółowiając te odpowiedzi, należy jednak zauważyć, iż wzrósł odsetek niepewnych (odpowiedzi „dość często”), co do poczucia dumy z 36% w 2010 r. do 45% w 2018 r.

Jeśli chodzi o poczucie wstydu związane ze swym pochodzeniem, trzeba podkreślić, że u respondentów-emigrantów nie występuje ono prawie wcale (1,6%). Inaczej jest natomiast w przypadku Polaków w kraju, tu – choć dominujący jest pogląd, iż nigdy się to nie zdarza (60%) – znajdujemy część

Polaków, którzy się wstydzą „bardzo często” i „często” (8%), oraz tych, którym zdarza się to rzadziej (32%)⁶⁶.

Nasi badani mieli się również odnieść do wyznania katolickiego jako immanentnej części kultury polskiej. W tym przypadku odpowiedzi potwierdzające ten pogląd również stanowiły większość (95,2%), jednak nie były one już tak stanowczo wyrażane jak w przypadku dumy z polskości – ¼ ankietowanych zgodziła się bez przekonania z tym stanowiskiem.

Dalej zapytano respondentów o to, w jaki sposób według nich przejawia się patriotyzm. Poniższy wykres (wykres 2) przedstawia opinie badanych na ten temat.

Wykres 2. Zachowania patriotyczne w opinii respondentów (%) (N=62)

Źródło: Badanie pilotażowe „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji”. Pytanie brzmiało: „W czym według Pana(i) przejawia się patriotyzm?”

⁶⁶ *Patriotyzm Polaków*. Komunikat z badań CBOS nr 105/2018, s. 4, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_105_18.PDF [dostęp: 20.05.2020].

Należy zauważyć, że indagowani polscy emigranci wyrażają zdecydowanie duże poparcie dla wymienionych zachowań patriotycznych. Wszyscy respondenci byli przekonani, że dzieci należy wychować w szacunku do Polski i jej kultury (100%) i prawie wszyscy zauważyli, iż należy bronić dobrego imienia Polski i Polaków (98,4%). Patriotyzm to również należny szacunek polskiej fladze, godłu narodowemu oraz hymnowi państwowemu (96,8%), a także znajomość historii polskiej (95,2%). W mniejszym stopniu natomiast wiąże się z udziałem w wyborach politycznych (77,4%), kibicowaniem polskim sportowcom, wychowaniem dzieci w duchu katolickim (75,8%), w kupowaniu polskich produktów (71%) oraz w przynależności do wyznania katolickiego (69,4%). Ponieważ interesuje nas szczególnie podtrzymywanie tożsamości religijnej i narodowej, to należy zauważyć, że ankietowani emigranci chętniej opowiadają się za propagowaniem polskiej kultury w zachowaniach niewiążących się z katolicyzmem. Badanym bliższe są te sposoby na wyrażenie patriotyzmu, które wiążą się z transmisją polskiej kultury, tradycji, szacunkiem do godła, flagi i hymnu, znajomością historii. Widać natomiast, że działania o charakterze religijnym mają mniej zwolenników – wychowanie dzieci w duchu katolickim i przynależność do wyznania katolickiego.

Tutaj znów przywołałyśmy wspomniane badania CBOS. Liczba zmiennych do których mieli odnieść się nasi respondenci jest taka sama jak w przypadku respondentów CBOS, jednak niektóre z nich zostały sformułowane nieco inaczej lub zastąpione inną w naszym przypadku⁶⁷. Dla badanych w kraju Polaków najważniejszym sposobem na wyrażenie patriotycznej postawy jest szacunek dla godła, flagi i hymnu narodowego (98%), następnie ważne jest pielęgnowanie polskiej tradycji (96%), znajomość polskiej historii (65%) i na czwartym miejscu dbałość o wpajanie dzieciom miłości i szacunku do ojczyzny (95%). Porównując wyniki, widoczne jest, że wśród badanych w Polsce udział w wyborach politycznych (90%) znalazł się na szóstym miejscu, a wśród emigrantów na dziesiątym (82,3%). Dbłość o religijne wychowanie dzieci znalazło się na trzynastej, przedostatniej pozycji (66%) z uwagą, iż widoczny jest tu trend spadkowy w stosunku do roku 2008 i 2016⁶⁸. Z kolei zmienna „przynależność do wyznania katolickiego” w badaniu CBOS w ogóle nie została respondentom przedstawiona do wyboru.

Reasumując, zarówno w przypadku respondentów we Francji, jak i tych w kraju, obecne jest wysokie poparcie dla przejawów patriotyzmu, a religia

⁶⁷ Tamże, s. 7.

⁶⁸ Tamże, s. 8.

nie jest najważniejszą wartością, poprzez której pryzmat Polacy identyfikowali patriotyzm.

W następnej kolejności nasze badanie emigrantów zmierzało do tego, aby zapytać o ich zachowania patriotyczne. Inaczej mówiąc, co robią, aby swój patriotyzm wyrazić. Odpowiedzi indagowanych przedstawione są w tabeli 2.

Tabela 2. Zachowania patriotyczne respondentów (%) (N=59)

Kategorie odpowiedzi	Bardzo często	Często	Ogółem	Rzadko	Bardzo rzadko	Ogółem	Nigdy	Ogółem
Aktywne działania w organizacjach polonijnych	5,1	15,3	20,4	23,7	32,2	55,9	23,7	100,0
Czytanie książek (artykułów) o historii i kulturze Polski	20,3	42,4	62,7	27,1	10,2	37,3	0,0	100,0
Wywieszanie polskiej flagi z okazji polskich świąt	13,6	20,3	33,9	20,3	13,6	33,9	32,2	100,0
Uczestniczenie w uroczystościach i obchodach polskich świąt	55,9	23,7	79,6	11,9	6,8	18,7	1,7	100,0
Wspieranie materialnie Polaków mieszkających w Polsce	18,6	25,4	44	35,5	11,8	47,3	8,4	100,0
Działanie w stowarzyszeniach związanych z polską historią (kulturą)	5,1	11,9	17	18,6	23,7	42,3	40,7	100,0
Rozmawianie na temat historii i kultury polskiej	22,0	39,0	61	23,7	11,9	35,6	3,4	100,0
Noszenie patriotycznej odzieży	6,8	8,5	15,3	27,1	20,3	47,4	37,3	100,0
Uczestniczenie w Mszach św. w intencji Polski i Polaków	25,4	42,4	67,8	22,0	6,8	28,8	3,4	100,0

Podejmowanie prywatnej modlitwy za pomyślność Polski i Polaków	28,8	16,9	45,7	28,8	15,3	44,1	10,2	100,0
Tataże o tematyce patriotycznej	5,1	1,7	6,8	0,0	0,0	0	93,2	100,0

Źródło: Badanie pilotażowe „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji”

To pytanie dotyczyło działań o charakterze patriotycznym, jakie realizują sami badani. Choć zmienne, do których respondenci mieli się ustosunkować, nie pokrywają się w pełni z tymi w pytaniu o przejawy patriotyzmu w ogóle, to jednak widoczny jest mniejszy poziom deklaracji na niektóre z nich. Odnosząc się do skumulowanych odpowiedzi „bardzo często” i „często”, jako najczęściej realizowane przez siebie zachowanie patriotyczne badani wskazywali na uczestnictwo w uroczystościach i obchodach świąt polskich (79,6%). Kolejną aktywnością jest uczestnictwo w mszach św., które odprawiane są w intencji Polski i Polaków (67,8%) i dalej znajdujemy czytanie książek o tematyce związanej z historią i kulturą polską (62,7%), rozmowy o historii i kulturze polskiej (61%). Wysokie zainteresowanie sprawami polskimi wśród emigrantów znajdujemy także w innych badaniach, co w połączeniu z innymi elementami świadczy o ich więzi z ojczyzną⁶⁹. Następnie modlitwa w intencji pomyślności Polski i Polaków (45,7%), materialne wsparcie dla Polaków mieszkających w ojczyźnie (44%), wywieszanie flagi polskiej z okazji polskich świąt narodowych (33,9%), aktywność w organizacjach polonijnych (20,4%) i stowarzyszeniach związanych z polską kulturą (17%), noszenie patriotycznej odzieży (15,3%) i tatuaże o tematyce patriotycznej (6,8%). Do grona tych, którzy podejmują działania patriotyczne, należy zaliczyć też te osoby, które czynią je rzadko i bardzo rzadko. Jest to czytanie książek i artykułów o historii i kulturze polskiej (100%) oraz uczestnictwo w uroczystościach i obchodach polskich świąt (68,3%).

Podobnie jak wcześniej, przywołane tu zostaną wyniki podobnie brzmiącego pytania CBOS. Także w tym przypadku zmienne nieco różniły się od naszych – pominięto w CBOS te związane z uczestnictwem w kulturze religijnej⁷⁰. Odnoszę się tylko do odpowiedzi z 2018 r. „bardzo często” i „dość

⁶⁹ L. DYCZEWSKI, *Tożsamość emigranta w nowym społeczeństwie-państwie: między trwałością i zmianą*, „Pogranicze. Studia społeczne” 17(2011), s. 15.

⁷⁰ *Patriotyzm Polaków*, s. 9.

często”. Polacy w kraju odczuwają przede wszystkim dumę z dokonań polskich sportowców (57% – znaczny spadek w stosunku do 2016 r.). Mniej, bo 45% Polaków, dostrzega swój patriotyzm w tym, iż interesuje się polskimi wydarzeniami z historii. Następnie, polską flagę przy różnych uroczystościach państwowych wywiesza 44% ankietowanych. Dalej, mniej niż ¼ badanych Polaków swój patriotyzm realizuje poprzez uczestnictwo w uroczystościach i obchodach świąt państwowych. W tym patriotycznym kontekście 21% badanych unika produktów wyprodukowanych poza Polską, a dobrowolną pracę na rzecz społeczności lokalnej realizuje 13% Polaków. Na ostatnim miejscu znajduje się noszenie odzieży patriotycznej – 7%.

Porównując wyniki tych badań, znajdujemy elementy wspólne oraz te, które odróżniają Polaków w kraju od tych za granicą. Jeśli odniesiemy się tylko do zmiennych, które się pokrywają, to po pierwsze – indagowani emigranci zdecydowanie częściej uczestniczą w obchodach świąt narodowych niż Polacy w kraju. Także znacznie częściej interesują się polską historią i noszą odzież o tematyce patriotycznej. Polacy w kraju natomiast częściej wywieszają flagę z okazji świąt państwowych.

W tym miejscu przejdę do zagadnienia transmisji wartości narodowych i kultury polskiej przez parafie, do których należą nasi respondenci z Francji. Przekaz taki dokonuje się, gdy parafia podejmuje rozmaite inicjatywy mające na celu popularyzowanie kultury polskiej, a wierni w nich uczestniczą oraz w pozytywnym stosunku wiernych do tego typu przekazu. Poniżej zaprezentowane zostaną wyniki dotyczące tego, czy parafie organizują wspomniane inicjatywy. Są one przedstawione w tabeli 3.

Tabela 3. Inicjatywy związane z polską kulturą organizowane przez parafie respondentów (%) (N=58)

Kategorie odpowiedzi	Bardzo często	Często	Ogółem	Rzadko	Bardzo rzadko	Ogółem	Nigdy	Ogółem
Msze św. i nabożeństwa w intencji narodu polskiego	20,7	41,4	62,1	27,6	5,2	32,8	5,2	100,0
Msze św. i nabożeństwa z okazji polskich wydarzeń historycznych (kulturalnych)	25,9	36,2	62,1	25,9	5,2	31,1	6,9	100,0
Spotkania z osobami, które są ważne dla polskiej kultury/historii	15,5	20,7	36,2	32,8	6,9	39,7	24,1	100,0

Wykłady poświęcone tematyce polskiej kultury (historii, sytuacji politycznej)	10,3	8,6	18,9	44,8	12,1	56,9	24,1	100,0
Imprezy kulturalne (koncert, wystawy) z okazji polskich świąt (np. z okazji 11 listopada)	8,6	24,1	32,7	36,2	13,8	50	17,2	100,0
Imprezy rodzinne (towarzyskie, sportowe) z okazji polskich świąt (np. z okazji 3 maja)	12,1	22,4	34,5	27,6	15,5	43,1	22,4	100,0
Kursy języka polskiego dla parafian (polonii francuskiej)	17,2	27,6	44,8	17,2	8,6	25,8	29,3	100,0

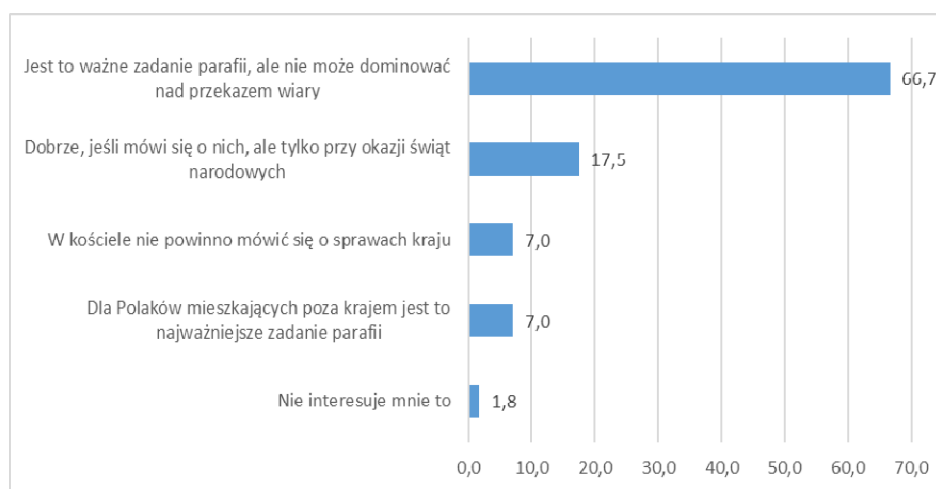
Źródło: Badanie pilotażowe „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji”

Wszystkie zmienne, do których respondenci mieli się odnieść, świadczą o więzi z ojczyzną. Komentując odpowiedzi „bardzo często” i „często”, należy zauważyć, że w polskich ośrodkach duszpasterskich najczęściej odprawiane są msze św. w intencji narodu polskiego (62,1%) oraz te z okazji polskich wydarzeń historycznych i kulturalnych (62,1%). Prawie 45% badanych przyznało, że ich parafie organizują kursy języka polskiego, a 36,2% spotkania z osobami, które są ważne dla polskiej historii i kultury. Polscy emigranci wiedzą również o imprezach rodzinnych (34,5%) i kulturalnych (32,7%) z okazji polskich, narodowych świąt, które odbywają się w ich parafiach. Wykłady dotyczące kultury i historii polskiej organizowane w parafii nie są popularną formą zainteresowania polskością – mniej niż 1/5 badanych wskazała na ten sposób promowania polskiej kultury w swych parafiach.

Jeśli chodzi o stosunek Polaków do transmisji wartości narodowo-patriotycznych przez parafie, to dominujące jest przekonanie, że powinno to mieć miejsce, ale nie może przysłonić funkcji religijnych. Uważa tak 2/3 badanych (66,7%). Tylko 7% badanych wyraziło zdanie, że to główne zadanie parafii na emigracji. Znacznie mniej, bo 17,5% respondentów sądzi, iż te wartości parafie powinny przekazywać tylko przy okazji świąt narodowych, a 7% jest zdania, iż to w ogóle nie jest miejsce do rozmów na tematy narodowe. Widać także, że badani emigranci nie postrzegają parafii jako instytucji, której głównym zadaniem na obczyźnie jest przekaz wartości narodowo-patriotycz-

nych (7%). Znikoma część ankietowanych nie była w ogóle zainteresowana tego typu zadaniem realizowanym przez parafie (1,8%).

Wykres 3. Stosunek respondentów do przekazu wartości patriotycznych w parafii (%) (N=57)

Źródło: Badanie pilotażowe „Transmisja kulturowo-religijna w polskich parafiach i ośrodkach duszpasterskich we Francji”

Jeśli chodzi o stosunek Polaków do transmisji wartości narodowo-patriotycznych przez parafie, to dominujące jest przekonanie, że powinno to mieć miejsce, ale nie może przysłonić funkcji religijnych. Uważa tak ⅔ badanych (66,7%). Tylko 7% badanych wyraziło zdanie, że to główne zadanie parafii na emigracji. Znacznie mniej, bo 17,5% respondentów sądzi, iż te wartości parafie powinny przekazywać tylko przy okazji świąt narodowych, a 7% jest zdania, iż to w ogóle nie jest miejsce do rozmów na tematy narodowe. Widać także, że badani emigranci nie postrzegają parafii jako instytucji, której głównym zadaniem na obczyźnie jest przekaz wartości narodowo-patriotycznych (7%). Znikoma część ankietowanych nie była w ogóle zainteresowana tego typu zadaniem realizowanym przez parafie (1,8%).

PODSUMOWANIE

Niniejszy artykuł obejmuje tę część badań wstępnych wśród emigrantów polskich we Francji, która dotyczyła ich poczucia przynależności narodowej,

poczucia dumy oraz wstydu ze swego pochodzenia, przejawów patriotyzmu oraz transmisji wartości narodowo-patriotycznych przez parafie, do których należą. Najpierw podsumuję powyższe wyniki (świadczą one tylko o grupie badanych i nie są uogólniane na populację emigrantów we Francji), następnie odniosę się do założeń metodologicznych formułowanych wobec badań, które miały charakter pilotażowy.

Choć patriotyzm nie jest pojęciem ściśle socjologicznym, to socjologia podejmuje się jego badania. Określa się go jako postawę wobec narodu czy terytorium zawierającą 3 komponenty stanowiące o jej istocie – poznawczy, afektywny i behawioralny⁷¹. Wśród badaczy tego zagadnienia częściej używa się pojęcia „tożsamość narodowa” jako jego synonimu. A ta ostatnia szczególnie znaczenia nabiera na emigracji⁷². Patriotyzm stanowi wartość w procesie kształtowania tożsamości: od rodzinnej, po transkulturową, a badając go, oprócz analizy postaw wobec przeszłości i sposobów przekazywania wartości, ważne są też jego przejawy oraz sama treść⁷³. Postawy patriotyczne w zależności od kolejnych pokoleń, epok, sytuacji politycznej i społecznej, a więc szeregu otaczających każdego człowieka warunków, są zmienne⁷⁴. Stanowi to wystarczający argument do ciągłego monitorowania go przez socjologów. W świetle przeprowadzonych badań pilotażowych, ankietowani emigranci we Francji identyfikują się przede wszystkim z narodowością polską (ci, którzy czują się Polakami i Polakami na emigracji – ponad 70%), a Francuzami czują się znacznie rzadziej. Są dumni ze swego pochodzenia i rzadko odczuwają z tego powodu wstyd. W większości uznają wyznanie katolickie za immanentną część kultury polskiej. Jednak odnosząc się do rozumienia przez nich patriotyzmu, emigranci nie definiują wychowania religijnego i przynależności do religii jako jego przejawów. Podobnie jest wśród Polaków w kraju. Patriotyzm to głównie wychowanie dzieci w duchu miłości do ojczyzny, obrona dobrego imienia Polski i szacunek wobec godła, flagi i hymnu. Nawiązując do behawioralnego elementu patriotyzmu – respondenci realizują go głównie poprzez uczestnictwo w obchodach polskich świąt narodowych i w mszach w intencji Polski i Polaków. Robią to częściej niż Polacy w kraju, częściej też interesują się historią Polski.

⁷¹ M. ZIELIŃSKA, *Patriotyzm jako postawa konstytuująca pokoleniową tożsamość*, [w:] *Kulturowe analizy patriotyzmu*, red. K. Kulikowska, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra 2015, s. 54.

⁷² B. GRABOWSKA, *Poczucie tożsamości Polaków*, s. 135.

⁷³ J. NIKITOROWICZ, *Patriotyzm jako wartość w procesie kreowania tożsamości międzykulturowej i transkulturowej*, [w:] *Kulturowe analizy patriotyzmu*, red. K. Kulikowska, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra 2015, s. 26-27.

⁷⁴ M. ZIELIŃSKA, *Patriotyzm jako postawa*, s. 57.

Analizując natomiast przekaz wartości patriotycznych przez parafie, odnajdujemy kilka argumentów za tym, iż poszukiwanie takich funkcji w parafii jest uprawnione. Po pierwsze, można mówić o silnym związku religii i etniczności⁷⁵. Po drugie, przekaz wartości patriotycznych mieści się w funkcjach ekstensywnych parafii, po trzecie, o czym wspomniano na początku, to właśnie duszpasterstwa emigracyjne mają realizować tę szczególną rolę. Po czwarte, sam patriotyzm zawiera w sobie aspekt edukacyjny, który wiąże się z przekazem treści z przeszłości, stosując określone zasady przekazu i mechanizmy adekwatne do warunków⁷⁶. W świetle zabranego materiału empirycznego, wydaje się, że parafie polskie we Francji pełnią funkcje ekstensywne związane z transmisją polskości i wartości narodowych. Jednakże badani są w większości zdania, że przekaz wartości narodowo-patriotycznych nie może być głównym zadaniem parafii.

Część pytań udało się odnieść do badań realizowanych wśród Polaków w kraju. Nie budzi zdziwienia fakt, iż wśród ankietowanych mamy do czynienia z silniejszym poczuciem polskiej tożsamości aniżeli wśród Polaków pozostających w kraju. Jeśli chodzi o łączenie katolicyzmu z narodowością, można powiedzieć, iż ogranicza się ono do wyuczonego uczestnictwa w mszy św. w intencji ojczyzny, ale już nie w wymagającym wychowaniu dzieci w duchu katolickim.

Na koniec spróbujmy spojrzeć na wyniki dotyczące przekazu polskości w parafiach z nieco szerszej perspektywy – procesów modernizacyjnych drugiej połowy XX w. i początku XXI w. Ich cechą jest oddzielenie sfery sakralnej od świeckiej i emancypacja nauki, kultury, polityki oraz innych sfer życia społecznego od religii, a dla jednostki oznacza to odejście od losu do wyboru, od nakazów do nieograniczonej możliwości wyboru⁷⁷. Na uwadze trzeba też mieć trendy religijne, które określają stosunek do religii i są konsekwencją procesów modernizacyjnych. Są to sekularyzacja religijna, desekularyzacja, indywidualizacja religijna i nowa duchowość⁷⁸. Pamiętajmy też o tym, że Francja to społeczeństwo zlaicyzowane i zsekularyzowane w swych strukturach. Dodajmy do tego obserwację R. Dzwonkowskiego, iż działalność organizacyjna Polaków we Francji na taką skalę jak w pierwszej po-

⁷⁵ J. KROTOFIL, *Religia w kontekście kształtowania tożsamości wśród polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii*, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2013, s. 55-65.

⁷⁶ J. NIKITOROWICZ, *Patriotyzm jako wartość*, s. 27.

⁷⁷ J. MARIAŃSKI, *Modernizacja społeczna*, [w:] *Moralność w kontekście społecznym*, red. J. Mariański, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2014, s. 250.

⁷⁸ J. MARIAŃSKI, *Megatrendy religijne w społeczeństwach ponowoczesnych. Studium socjologiczne*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2016.

łowie XX w. w drugiej połowie przestała istnieć (dotyczy to również spadku zaangażowania w działalność parafii Polaków w kraju)⁷⁹. I jeszcze wniosek S. Siekierskiego z badań pamiętników, że im bliżej czasów współczesnych, tym bardziej wierni odrzucają rolę parafii polegającą na transmisji wartości politycznych i angażowaniu się w tę sferę⁸⁰. Przytoczyć trzeba też wnioski z analizy badań i dyskursów publicznych B. Domagały, wskazujące na to, że o ile do końca lat 80. spłot identyfikacji religijnej i narodowej był uprawomocniony, o tyle od lat 90. jego znaczenie się wyczerpuje i poniekąd staje się anachroniczne⁸¹. Nasza obserwacja z badań odnośnie do znaczenia religii dla patriotyzmu i z drugiej strony transmisji wartości narodowo-patriotycznych przez parafie wpisuje się w ten obraz – nie odrzuca się religii i jej znaczenia dla polskości, ale dystansuje się od niej, szczególnie w wymiarze indywidualnym. Widzieć to należy także w kontekście badań religijności Polaków, która często bywa powierzchowna i choć deklaratorywnie pozostaje na wysokim poziomie, to gdy ją zgłębiamy, przyglądając się poszczególnym jej parametrom, widzimy, że ten związek nie jest już tak oczywisty.

Na koniec pozostaje odnieść się do samego narzędzia badawczego i badania pod względem metodologicznym w zakresie tej jego części, której wyniki wyżej zostały przedstawione. W związku z tym, że badanie było pilotażowe, sformułowane hipotezy badawcze nie mogą zostać ani potwierdzone, ani też obalone. Uprawnione wydaje się natomiast stwierdzenie, iż problematyka badawcza została poprawnie zoperacjonalizowana i przełożona na język pytań kwestionariuszowych. Pytania zostały sformułowane poprawnie, tj. pojęcia użyte w kwestionariuszu były jasne i zrozumiałe dla respondentów (czego wyrazem jest np. niekorzystanie z możliwości „brak odpowiedzi”), a także ułożone we właściwej kolejności⁸². Modyfikacji wymagają 2 pytania dotyczące zachowań patriotycznych realizowanych przez innych oraz przez samych respondentów. Ich kafeterie powinny być analogiczne – wówczas można porównywać oba pytania. Wydaje się, że w badaniu właściwym kafeteria w niektórych pytaniach powinna zostać skrócona ze względu na znikomy odzew respondentów. W badaniu wstępnym zastosowana została technika CAWI, należy jednak dokładnie przeanalizować możliwość zrealizowania badania właściwego za pomocą techniki zapewniającej ankietarowi bezpośredni kontakt z respondentem. Ponadto sama realizacja badania była

⁷⁹ R. DZWONKOWSKI, W. ŚLADKOWSKI, *Polonia francuska*, s. 366; *Co łączy Polaków z parafią?*

⁸⁰ S. SIEKIERSKI, *Kulturotwórcze funkcje*, s. 132.

⁸¹ B. DOMAGAŁA, *Polskość i katolicyzm*, s. 79-102.

⁸² K. GRZESZKIEWICZ-RADULSKA, *Metody badań pilotażowych*, s. 113.

uciążliwa ze względu na brak zainteresowania wypełnianiem ankiety elektronicznej, co wiąże się z posiadaniem umiejętności informatycznych oraz sprzętu komputerowego. Efektem było to, że osoby najstarsze zostały wykluczone z badania (stanowiły tylko 3,6%). Zastosowanie innej techniki daje również możliwość na przeprowadzanie badanie reprezentatywnego.

BIBLIOGRAFIA

- BABBIE E., *Badania społeczne w praktyce*, tłum. W. Betkiewicz, M. Bucholc, P. Gadomski i in., Warszawa: PWN 2007.
- BABIŃSKI G., *Etniczność i religia – formy, płaszczyzny i poziomy powiązań*, [w:] *Etniczność a religia*, red. A. Posern-Zieliński, Poznań: Wydawnictwa Poznańskie 2003, s. 9-18.
- BABIŃSKI G., *Uwarunkowania przemian organizacji polonijnych w Europie i Ameryce*, [w:] *Polonia w Europie*, red. B. Szydłowska-Cegłowa, Poznań: PAN ZBN 1992, s. 77-90.
- BANIAK J., *Kultura religijna*, [w:] *Zjawiska – badania – teorie*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, Warszawa: Verbinum 2004, s. 211-213.
- BAZA GUS, *Baza organizacji i instytucji polskich i polonijnych za granicą*, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/ludnosc/polonia-i-polacy-w-swiecie/baza-organizacji-i-instytucji-polskich-i-polonijnych-za-granica,2,3.html>, [dostęp: 14.05.2020].
- BOROWIK I., *Procesy instytucjonalizacji i prywatyzacji religii w powojennej Polsce*, Kraków: Wydawnictwo UJ 1997.
- BRUDZISZ M., *Stan badań nad dziejami Polskiej Misji Katolickiej we Francji*, [w:] *W kręgu badań nad Polonią i duszpasterstwem polonijnym. Istota i metodologia*, red. S. Zych, B. Walicki, Lublin: Ośrodek Badań nad Polonią i Duszpasterstwem Polonijnym 2015, s. 321-355.
- Co łączy Polaków z parafią? Komunikat z badań CBOS. nr BS/49/2005*, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2005/K_049_05.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- DOMAGAŁA B., *Polskość i katolicyzm w modernizującej się Polsce. Analiza wyników badań i dyskursów publicznych*, [w:] *Kulturowe analizy patriotyzmu*, red. K. Kulikowska, C. Obracht-Prondużyński, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra 2015, s. 79-102.
- DYCZEWSKI L., *Tożsamość emigranta w nowym społeczeństwie-państwie: między trwałością i zmianą*, „Pogranicze. Studia społeczne” 17(2011), s. 9-29.
- DYCZEWSKI L., *Tożsamość religijna*, [w:] *Tożsamość religijna w nowoczesności*, red. L. Dyczewski, K. Jurek, Lublin: Wydawnictwo KUL 2015, s. 9-27.
- DZWONKOWSKI R., ŚLADKOWSKI W., *Polonia francuska*, [w:] *Polonia w Europie*, red. B. Szydłowska-Cegłowa, Poznań: PAN ZBN 1992, s. 365-410.
- FIRLIT E., *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium socjologiczne*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa 1998.
- GRABOWSKA B., *Poczucie tożsamości Polaków na emigracji*, „Освітологія” 2016, nr 5 s. 132-139.
- GRABOWSKA M., *Kościół w Polsce – punkt zwrotny*, „Więź” 33(1990), nr 5-6, s. 29-47.
- GRUSZCZYŃSKI L.A., *Badania pilotażowe*, [w:] *Badania empiryczne w socjologii. Wybór tekstów*, t. 1, oprac. M. Malikowski i M. Niezgoda, Tyczyn: WSSG 1997, s. 331-343.

- GRZESZKIEWICZ-RADULSKA K., Metody badań pilotażowych, „Acta Universitatis Lodziensis. Folia Sociologica” 2012, nr 42, s. 113-141.
- KAMIŃSKI Ł., Państwo-Kościół w latach 1944-1956, [w:] Społeczeństwo – państwo – Kościół. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej Szczecin 15-16.04.2000, red. A. Kawecki, K. Kowalczyk, A. Kubaj, Szczecin: Wydawnictwo Zachodniopomorskie 2000, s. 13-16.
- KAMIŃSKI R., Funkcje parafii, „Wiadomości Djeceżalne Podlaskie” 1984, , nr 7-8, s. 216-220.
- KAMIŃSKI R., Funkcje tradycyjne i nowe parafii, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32(1985), z. 6, s. 60-66.
- Kanon wiary Polaków. Komunikat z badań CBOS, nr 29/2015, https://www.cbos.pl/SPIS KOM. POL/2015/K_029_15.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- KLIMSKI W., Parafia jako środowisko wychowania moralnego, [w:] Leksykon socjologii moralności. Podstawy – teorie – badania – perspektywy, red. J. Mariański, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2015, s. 538-540.
- KLIMSKI W., Religijność i patriotyzm – aktualność relacji, [w:] Cooltura nocą. Europejska Noc Muzeów w Warszawie 2018, red. M. Kawińska, S.H. Zaręba, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne, s. 125-142.
- KOŁODZIEJ B., Duszpasterstwo i życie religijne Polonii, [w:] Polonia w Europie, red. B. Szydłowska-Ceglowska, Poznań: PAN ZBN 1992, s. 117-146.
- KOSEŁA K., Polak-katolik, [w:] Leksykon socjologii religii. Zjawiska – badania – teorie, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański, Warszawa: Verbinum, 2004, s. 297-298.
- KOSEŁA K., Polak-katolik. Splątana tożsamość, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2003.
- Kościół w III Rzeczpospolitej. Komunikat z badań CBOS nr BS/78/99, https://www.cbos.pl/SPIS KOM. POL/1999/K_078_99.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- KROTOFIL J., Religia w kontekście kształtowania tożsamości wśród polskich emigrantów w Wielkiej Brytanii, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2013.
- LIBISZOWSKA-ŻÓŁTKOWSKA M., Religia jako determinanta tożsamości studentów i konwertytów, [w:] *Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Socjologiczne studium przypadków*, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, Warszawa: Wydawnictwo Difin 2009, s. 46-63.
- Lokalna parafia – jej społeczne znaczenie i funkcje, Komunikat z badań CBOS nr 158/2014, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_158_14.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- MAJKA J., Historyczno-kulturowe uwarunkowania katolicyzmu polskiego, [w:] Socjologia religii. Wybór tekstów, red. F. Adamski, Kraków: Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy 1984, s. 245-274.
- MARIAŃSKI J., Modernizacja społeczna, [w:] Moralność w kontekście społecznym, red. J. Mariański, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2014, s. 250-251.
- MARIAŃSKI J., Megatrendy religijne w społeczeństwach ponowoczesnych. Studium socjologiczne, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2016.
- MARIAŃSKI J., Tożsamości religijne w społeczeństwie polskim. Studium socjologiczne, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2017.
- MIELICKA H., Kontekst religijny zachowań społecznych jako paradygmat globalizacji, [w:] Religia i religijność w warunkach globalizacji, red. M. Libiszowska-Żółtkowska, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2007, s. 383-393.

- MUCHA J., Polska kultura narodowa jako kultura własna i jako kultura obca. Podsumowanie, [w:] Kultura dominująca jako kultura obca. Mniejszości kulturowe a grupa dominująca w Polsce, red. J. Mucha, Warszawa: Oficyna Naukowa 1999, s. 228-250.
- NIKITOROWICZ J., Patriotyzm jako wartość w procesie kreowania tożsamości międzykulturowej i transkulturowej, [w:] Kulturowe analizy patriotyzmu, red. K. Kulikowska, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra 2015, s. 23-48.
- PALECZNY T., Socjologia tożsamości, Krakowskie Towarzystwo Edukacyjne sp. z o.o.–Oficyna Wydawnicza AFM, https://repozytorium.ka.edu.pl/bitstream/handle/11315/4298/Socjologia_tozsamosci_2009.pdf?sequence=6&isAllowed=y [dostęp: 20.05.2020].
- Pamięć o Janie Pawle II ciągle żywa. Komunikat z badań CBOS nr 135/2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_135_18.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- Patriotyzm Polaków. Komunikat z badań CBOS nr 105/2018, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2018/K_105_18.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- POCHROŃ N., Polacy we Francji – przyczyny i kształt polskiej emigracji, <https://www.ifrancia.fr/polacy-we-francji-przyczyny-i-ksztalt-polskiej-emigracji/> [dostęp: 11.01.2022].
- Polska Misja Katolicka (PMK) we Francji, <https://mission-catholique-polonaise.pl/pmk> [dostęp: 20.05.2020].
- POTOCKI A., O Kościele także socjologicznie, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2017.
- POTOCKI A., Parafia – podmiotem i miejscem katechezy, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 5(2006), nr 2, s. 83-100.
- Religijność Polaków i ocena sytuacji Kościoła katolickiego. Komunikat z badań CBOS. nr 147/2018, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_063_20.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- ŚIEKIEŃSKI S., Kulturotwórcze funkcje parafii katolickich w społecznościach lokalnych w świetle pamiętników, Warszawa: Wydawnictwo UW 1995.
- Spółeczna percepcja rzeczywistości parafialnej. Komunikat z badań CBOS nr 163/2014, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_163_14.PDF [dostęp: 20.05.2020].
- SUŁEK A., Sondaż polski, Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN 2001.
- THOMAS W.I., ZNANIECKI F., Chłop polski w Europie i Ameryce, t. 1. Organizacja grupy pierwotnej, Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza 1976.
- UKLAŃSKA K., Życie po życiu. Studium socjologiczne pośmiertnych ról Jana Pawła II, Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos 2018.
- WAWRO F.W., Kobieta w parafii i w życiu społecznym według oczekiwań Kościoła, „Roczniki Nauk Społecznych” 26(1998), nr 2, s. 95-105.
- WYSOCKI A., Dynamika zmian w parafii a jej elementy istotne. Śladami pioniera socjologii parafii ks. Franciszka Mika, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW 2018.
- ZIELIŃSKA M., Patriotyzm jako postawa konstytuująca pokoleniowa tożsamość, [w:] Kulturowe analizy patriotyzmu, red. K. Kulikowska, C. Obracht-Prondzyński, Gdańsk: Wydawnictwo Naukowe Katedra 2015, s. 49-78.

POCZUCIE TOŻSAMOŚCI NARODOWEJ I RELIGIJNEJ WŚRÓD POLSKICH EMIGRANTÓW WE FRANCJI NA PODSTAWIE WYNIKÓW BADANIA PILOTAŻOWEGO

Streszczenie

W artykule zostały zaprezentowane wyniki badania pilotażowego przeprowadzonego pod koniec 2019 r. wśród Polaków mieszkających we Francji. Badanie dotyczyło kwestii łączności identyfikacji religijnej i narodowej wśród emigrantów z Polski oraz transmisji wartości kultury polskiej, wartości narodowych i religijnych przez polskie parafie. Niniejsza publikacja dotyczy natomiast fragmentu tych badań – poczucia przynależności narodowej, dumy oraz wstydu ze swego pochodzenia, przejawów patriotyzmu wśród badanych emigrantów polskich we Francji oraz odpowiedzi na pytanie, na ile polskie parafie we Francji podtrzymują w nich poczucie tożsamości narodowej i religijnej, a także jaki jest ich stosunek do tego przekazu realizowanego przez parafie.

Wyniki wskazują na to, że przebadani polscy respondenci we Francji czują się Polakami, są dumni ze swej polskości, czynnie wyrażają swój patriotyzm, co jednak niekoniecznie łączy się np. wychowaniem dzieci w duchu katolickim. Są również odbiorcami przekazu wartości narodo-patriotycznych, jaki dokonuje się za pośrednictwem parafii (np. udział w mszach w intencji ojczyzny), jednak są zdania, że to nie jest głównym zadaniem parafii na emigracji. Przeprowadzone badanie miało charakter pilotażowy, a zatem w artykule zaprezentowany jest również komentarz dotyczący poprawności sformułowanego narzędzia badawczego i procedury badawczej.

Słowa kluczowe: emigranci polscy; Francja; badanie pilotażowe; wartości religijne; wartości patriotyczne; parafia.

A SENSE OF NATIONAL AND RELIGIOUS IDENTITY AMONG POLISH EMIGRANTS IN FRANCE BASED ON THE RESULTS OF THE PILOT STUDY

Summary

The article presents the results of a pilot study conducted at the end of 2019 among Poles living in France. The study concerned the issue of communication of religious and national identification among emigrants from Poland and the transmission of Polish culture, national and religious values by Polish parishes. This publication, however, concerns a fragment of this research – a sense of national belonging, pride and shame from its origin, manifestations of patriotism among the Polish emigrants surveyed in France and to what extent Polish parishes in France maintain their sense of national and religious identity, as well as their attitude to of this message carried out by parishes.

The results indicate that the surveyed Polish respondents in France feel Poles, are proud of their Polishness, actively express their patriotism, which, however, is not necessarily connected, e.g., with raising children in the Catholic spirit. They are also recipients of the message of national-patriotic values that is carried out through the parish (e.g. participation in masses for the homeland), but they are of the opinion that this is not the parish's main task in exile. The study was of a pilot nature, so the article also presents a commentary on the correctness of the formulated research tool and research procedure.

Keywords: Polish emigrants; France; pilot study; religious values; patriotic values; parish.